

Deneme Yazma Sanatı

Prof. Dr. V. Doğan Günay

© PAPATYA YAYINCILIK EĞİTİM

Ankara Caddesi, Prof. Fahreddin Kerim Gökay Vakfı İşhanı Girişi
No: 11/6, Cağaloğlu (Fatih) / İstanbul

Tel : (+90 212) 527 52 96 (+90 532) 311 311 0
Faks : (+90 212) 527 52 97
e-mail : admin@papatyabilim.com.tr
Web : www.papatyabilim.com.tr
Dağıtım : TDK Bilim – www.tdk.com.tr

Deneme Yazma Sanatı – Prof. Dr. V. Doğan GÜNAY

1. Basım Eylül 2019

Yayın Danışmanı : Toros Rifat ÇÖLKESEN (Post-Edu Institute)
Üretim : Necdet AVCI
Pazarlama : Mustafa DEMİR
Satış : TDK Bilim www.tdk.com.tr
Sayfa Düzenleme : Papatya ve Kelebek Tasarım - Çağla ORUL
Basım ve Ciltleme : İMAK Ofset Basım Yayın (Sertifika No: 12531)
Atatürk Cad. Göl Sok. No: 1 Yenibosna / İstanbul

©Bu kitabın her türlü yayın hakkı Papatya Yayıncılık Eğitim AŞ'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın alıntı yapılamaz, kısmen veya tamamen hiçbir şekil ve teknikle ÇOGALTILAMAZ, BASILAMAZ, YAYIMLANAMAZ. Kitabın, tamamı veya bir kısmının fotokopi makinesi, ofset gibi teknikle çoğaltılması, hem çoğaltan hem de bulunduranlar için yasadışı bir davranıştır.

Günay, V. Doğan

Deneme Yazma Sanatı / V. Doğan Günay - İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim, 2019.

vii, 224 s.; 24 cm.

Kaynakça var.

Sertifika No: 11218

ISBN 978-605-9594- 67-7

1. Deneme Türleri 2. Kanıtlama 3. Denemenin Anlatım Özelliği 4. Sözcemele ve Deneme

I. Title

*Bu yıl Türk deneme ustalarından Salâh Birsel'in (1919-1999) doğumunun
yüzüncü, vefatının da yirminci yılı. Bu kitabı başta Salâh Birsel olmak
üzere Türk deneme ustalarına ithaf ediyorum...*

Teşekkür

Denemeyi denemenin zor olduğunu belirtmem gerekiyor. Gerçekten okunan tüm kuramsal bilginin Türk denemecilerinden seçtiğimiz örneklerle desteklenmesi okuma sürecini oldukça arttırdı. Ama şunu da belirtmem gerekir ki, deneme okumak beyne çok iyi geliyor. Hatta diyebilirim ki doktor önerisine uyararak, “yetkin” Türk denemecilerinin denemelerini bir çırpıda okuyunuz. Ne denli çok bilgi öğrendiğimizi göreceksiniz! Yani beyinsel olarak mutlu olmak istiyorsanız düzenli olarak deneme okuyun derim. Bu doktorların reçetelere yazdığı bir ilaçtır.

Biz de doktordan aldığımız reçeteye uyararak yoğun bir deneme okuma sürecine girdik. Bu süreçte bana sabırla katlanan sevgili eşim Yasemin’in hakkını ödeyemem. Gerçekten onun zamanından çok çaldığımı biliyorum. Bu kitabın gizli yazarı sevgili eşimdir.

Yine bazı arkadaşlarımızla sözleştiğimiz çalışmalarda ben kendi payıma düşeni zamanında bitiremedim. Bu nedenle sevgili Dr. Songül Aslan Karakul ve Dr. Murat Kalelioğlu’na da sabırları için çok teşekkür ederim. Elbette bu da yetmezmiş gibi iki meslektaşına bu çalışmayı okumalarını da istedim. Bir kez daha teşekkür ederim. Bu arada titiz bir okumayı daha yapan genç meslektaşım Ahmet Duran Aslan’a gerçekten teşekkür ederim. Her okumada biraz daha yazım yanlışları azaltılmaya çalışıldı.

Son olarak da bu kitabın baskısında tüm isteklerimi sabırla dinleyip her türlü kaprisimi çeken başta yayınevi sahibi Prof. Dr. Toros Rifat Çölkesen olmak üzere, Papatya Bilim Yayınevi çalışanlarının her birine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Mavişehir-İzmir, 01 Eylül 2019

V. Doğan Günay

İçindekiler

Önsöz	vii
0. Giriş	9
0.1. Deneme ve Yazın	18
1. Kısa Bir Tarihçe	33
1.1. Türk Yazınında Deneme	36
2. Sözcemele, Sözce ve Deneme	47
2.1. Denemeci ile Okur Arasındaki İlişki	60
2.2. Denemenin Temel Ölçütleri	66
2.3. Denemenin İçeriğinde Neler Olabilir?	80
3. Deneme Türünün Anlatım Özellikleri	98
3. 1. Metin Tipleri ve Deneme	110
3. 1. 1. Anlatısal Metin ve Deneme	113
3. 1. 1. 1. Anlatma	122
3. 1.1.2. Betimleme	122
3.1.2. Kanıtlayıcı Metinler ve Deneme	124
3.1.2.1. Kanıtlamada Temel Eylemler	131
3.1.2.2. Doğrudan Kanıtlama ve Dolaylı Kanıtlama	147
3.2. Denemenin Başlangıcı ve Sonlandırılması	151
3.3. Denemenin Biçemi	156
3.4. Deneme Anlatımlarındaki Gülmeceli Durum	160
4. Deneme ve Diğer Türler	164
4.1. Deneme ve Eleştiri	167
4.2. Deneme ve Söyleşim	172
4.3. Deneme ve Gazete Makalesi	179
4.4. Deneme ve Bilimsel Makale	185

5. Deneme Türleri	193
5.1. Yazınsal Denemeler	196
5.2. Kişisel Denemeler	198
5.3. Felsefel Denemeler	202
5.4. Akademik (Bilimsel) Denemeler	208
5.5. Eleştirel Denemeler	209
Sonuç Yerine	217
Yazarımız	218
Kaynakça	219

Önsöz

“Seviyor musun beni?” dedi.

“Evet” dedim.

“Peki ne kadar seviyorsun?” dedi.

“Minik bir serçenin gözyaşı kadar” dedim.

“O kadarcık mı? O kadar mı değersizim?” dedi

“Serçeler gözyaşı döktüklerinde ölürlür.” dedim.

Sustu.

Bir anlatım biçimi olarak deneme için çok şey söylenebilir. Daha ilk başta deneme tüm anlatım biçimlerinin kesişim noktasında oluşmuş bir anlatım türüdür denilebilir. Deneme değişik anlatım biçimlerden aldığı kısımlar olsa da almadığı yanları da vardır. Bu açıdan deneme için tanım yapmanın zorluğunu bu konuda çalışanlar kabul eder. Öte yandan deneme, romandan sonra en fazla okunan bir türdür. Nedeni de belirli bir uzunluğu olanlar metinlerdir ve her deneme parçasından yeni ve yararlı bilgiler öğrenilir. Deneme, hap bilgi yerine biraz da düşünce süreci, düşünme edimidir. Deneme bitse de okuyucu bu düşünmeyi sürdürür. Öğrenilen bu bilgiler de belli bir akademik yazı biçiminde kuru ve sıkıcı bir biçimde olmaz. O bilgiler okuyucunun ilgisini çekecek biçimde sunulur. Bu açıdan deneme, okunması kolay bir anlatım biçimidir. Bir deneme için belki bir izlekten söz edilebilir ancak içerisinde söz konusu edilen birçok konu olabilecektir. Denemenin geneli için sınırlı bir izlek ya da konu yoktur. Deneme söz konusu ise, biçimsel ve izleksel açıdan çok değişik ve sınırlandırılması neredeyse olanaksız olan bir anlatım türü olduğundan söz edilebilir.

Eleştiri için “yazı üstüne yazı” denir. Roman ilk kez yazılan bir yazıdır. Eleştiri ise, daha önce yazılmış bir yazıyı, örneğin romanı, değerlendiren yazıdır. Deneme konusunda yazılacak bir çalışmayı da biz burada “deneme üstüne deneme” olarak nitelemek isteriz. Elbette bazı kuramsal bilgiler vardır ama okuyucu sıkılmaması için çok farklı deneme kitaplarından örnekler aldık. Belirtilen her türlü kuramsal görüş için Türk denemecilerinden örnekler verilmeye çalışıldı. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki yalnızca alıntı yaptığımız denemeleri okumakla bile okuyucu çok değişik bilgiye erişecektir.

Ülkemizde otuzlu yıllardan altmışlı yıllara değin yapılan birçok yazınsal ürünler, yapıtlar vardır. Bunların türü belli değildir. Nesir, düzyazı, günlük, bend, tecrübe-i kalemiyye (kalem deneyimi), edebiyat yazıları gibi değişik adlarla anılan kitapların belki de yeniden değerlendirip türlerini ortaya konması gerekir. Örneğin: Cemil

Meriç'in yapıtları ne tür altında değerlendirilebilir? Tahsin Yücel **Yapısalcılık** kitabının (buna **Eleştiri Kuramları, Yazın ve Yaşam, Anlatı Yerlemleri, Yazının Sınırları, Göstergeler, Yazın, Gene Yazın** gibi kitapları da eklenebilir) altında deneme yazar, bu gerçekten deneme midir? Enis Batur'un ya da Ferit Edgü'nün deneme olarak belirttiği yapıtlarları gerçekten deneme mi yoksa türler arasında bir geçiş yazısı diye yeni bir tür mü ortaya koymak gerekir. Ya da Enis Batur için yeni bir deneme türü mü yapmak gerekir? Birçok yazarın kitap tanıtımı yazısını deneme olarak görür. Fransızların "compte rendu" dedikleri kitap tanıtım yazısı Türkçe için gereksiz bir tür müdür? Yahya Kemal'in **Eğil Dağlar. İstiklal Harbi Yazıları** (elbette **Siyasi ve Edebi Portreler** ile **Çocukluğum, Gençliği, Siyâsî ve Edebî Hâtıralarım** kitaplarını da ekleyebilirsiniz) ne tür bir kitaptır? Kemal Tahir'in **Notlar / Sanat-Edebiyat: Dil Dosyası** ve diğer notları hangi tür içinde ele alınabilir? Ahmet Hamdi Tanpınar'ın **Yaşadığım Gibi** kitabı (**Edebiyat Üzerine Makaleler, Beş Şehir** kitaplarını da ekleyebiliriz) bir anı kitabı mı yoksa deneme mi? Refik Halit Karay'ın "kronik" adıyla basılan kitapları (1. **Bir Avuç Saçma**, 2. **Bir İçim Su**, 3. **İlk Adım**, 4. **Makyajlı Kadın**, 5. **Tanrı'ya Şikâyet**, 6. **Üç Nesil Üç Hayat**) gerçekten deneme türü kitaplar mıdır yoksa anı-gezi notları-yaşamöyküsü kitapları mıdır? Çağdaş Türk Yazının oluşum aşamasındaki bu türden kitaplarının belki de yeniden gözden geçirilmesi doğru olacaktır. Elbette şu da söylenebilir: Kitaba deneme dense de denemese de okunuyorsa, gerisi önemli değil. Bu da bir görüş, ama o kadar da değil. Gelecek kuşaklara Türk yazının sağlam bir yazın tarihi hazırlanırken bu bilgilere gereksinim olacaktır. Çağdaş Türk yazının ilk dönem yapıtları ne tür özellikler taşıyordu, Türk denemeciliği ne zaman başladı, nasıl bir değişim geçirdi, Türk eleştiri tarihi, Türk yazın incelemelerinde ne tür incelemelere öncelik verildi gibi sorular günün birinde daha da sorulur olacaktır. Bu sorulara yanıt verebilecek yazın tarihi daha tümü kapsayıcı olacağı açıktır.

Daha fazla uzatmadan, sözü okuyucuya bırakalım. Biz önsözümüzü söyledik. Okuyucu "denemenin denemesi"ni okusun ve son sözünü söylesin. Ne diyordu Alman düşün adamı Friedrich Nietzsche? Önsöz yazarın, sonsöz okuyucunun hakkıdır.

Buyur, okuyucu: Oku ve sonra hakkını kullan!